

Dobrostan koni w górskich gospodarstwach rolnych

Ewa Walkowicz, Ewa Jodkowska, Marta Rajca

Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu, Instytut Hodowli Zwierząt,
Zakład Hodowli Koni i Jeździectwa,
ul. Koźuchowska 5a, 51-631 Wrocław

Celem badań była charakterystyka warunków utrzymania koni w małych górskich gospodarstwach rolnych. Przedmiotem badań było 126 koni w 23 gospodarstwach. Na podstawie lustracji gospodarstw oraz ankiet przeprowadzonych z właścicielami określono warunki utrzymania koni w poszczególnych gospodarstwach. W ocenie dobrostanu koni uwzględniano stan ich zdrowia oraz charakter i zachowanie. Zapewnienie wysokiego poziomu dobrostanu zwierząt zwiększy atrakcyjność małych gospodarstw rolnych jako miejsc aktywnego wypoczynku dla turystów, a tym samym zwiększy opłacalność utrzymywania koni w tych gospodarstwach.

SŁOWA KLUCZOWE: konie / dobrostan / gospodarstwa górskie

Dobrostan zwierząt określa odpowiedni ich status i jakość bytu, na który składa się zaspokojenie wszystkich potrzeb, nie tylko w zakresie pokarmowym, dobrej opieki zdrowotnej, odpowiednich pomieszczeń i warunków hodowlanych, lecz i wymagań wynikających z potrzeb psychicznych, objawiających się właściwym, charakterystycznym dla danego gatunku behawiorem [7]. Specyfika użytkowania koni zobowiązuje hodowców i jeźdźców do utrzymania wysokiego poziomu dobrostanu tych zwierząt [5, 8]. Plastyczność gatunku umożliwiła występowanie wielu ras w różnorodnym środowisku, ale podstawowe potrzeby koni wynikające z predyspozycji anatomiczno-fizjologicznych i zasad życia w stadzie się nie zmieniły.

Konie utrzymywane w małych gospodarstwach górskich są wykorzystywane do prac transportowych i leśnych. Zastępują ciągniki, w terenie dla nich nieprzejezdnym. Z reguły użytkowane są sporadycznie i najczęściej nie przynoszą dochodu. Wydaje się celowe przedsięwzięcie kroków zmierzających do zwiększenia opłacalności ich utrzymania poprzez bardziej racjonalne wykorzystanie, zwłaszcza w rolnictwie ekologicznym i agroturystyce [4, 10, 14].

Celem badań była analiza warunków dobrostanu koni w małych górskich gospodarstwach rolnych.

Material i metody

Przedmiotem badań było 126 koni w 23 gospodarstwach rolnych, położonych na terenie gmin: Walim, Jedlina Zdrój, Głuszycza i Nowa Ruda, posiadających co najmniej 2 konie w wieku powyżej 3 lat. Pod uwagę brano gospodarstwa, których powierzchnia wynosiła co najmniej 1 ha użytków rolnych. Na podstawie lustracji gospodarstw oraz przeprowadzonych ankiet określono warunki utrzymania zwierząt w poszczególnych gospodarstwach. W charakterystyce dobrostanu koni uwzględniano stan ich zdrowia, wyrażony częstotliwością występowania schorzeń i urazów podczas pobytu konia w danym gospodarstwie oraz jego charakter i zachowanie, zakładając, że nieodpowiednie warunki utrzymania mają negatywny wpływ zarówno na stan fizyczny, jak i na wzorce behawioralne tych zwierząt. Charakter koni określono na podstawie oceny właściciela, a zachowanie – na podstawie oceny właściciela weryfikowanej przez obserwacje własne (w stajni lub na pastwisku).

Stosowano ankietę, w której uwzględniono :

- 1/ System utrzymania koni: *stajenny, stajenno-pastwiskowy, pastwiskowy*
- 2/ Rodzaj stajni: *boksowa, angielska, stanowiskowa, biegalnia*
 - a/ materiał budowlany: *mur, drewno, inny*
 - b/ rodzaj ściółki: *słoma, trociny, inna, brak*
 - c/ częstotliwość usuwania obornika: *codzienne, kilka razy w tygodniu, raz w miesiącu, raz na rok*
 - d/ instalacje stajenne: *wentylacja (tak, nie), kanalizacja (tak, nie)*
- 3/ Żywnienie koni
 - a/ pastwisko: *powierzchnia przypadająca na 1 konia*
 - b/ pasze treściwe: *liczba odpasów dziennie: lato, zima*
- 4/ Częstotliwość występowania urazów i schorzeń: *wysoka (kilka razy w roku), średnia (1-2 razy w roku), niska (rzadziej niż raz w roku), brak*
- 5/ Zabiegi profilaktyczne
 - a/ częstotliwość korekcji kopyt: *1 raz w roku, 2 razy w roku, 3-4 razy w roku, 5-6 razy w roku, brak*
 - b/ częstotliwość odrobaczania koni: *1 raz w roku, 2 razy w roku, 3-4 razy w roku, brak*
 - c/ szczepienia ochronne: *przeciw grypie (tak, nie), przeciw tężcowi (tak, nie)*
- 6/ Charakter koni: *łagodny, płochliwy, pobudliwy, agresywny*
- 7/ Zachowanie: *w stajni, podczas pracy, na pastwisku (pozytywne, obojętne, negatywne)*

Wyniki badań przedstawiono w tabelach i na wykresach.

Wyniki i dyskusja

We wszystkich badanych gospodarstwach konie były utrzymywane w systemie stajenno-pastwiskowym. W sezonie letnim w dzień przebywały na pastwisku, na noc spędzane były do stajni. Całodobowego wypasu w zasadzie nie stosowano, nie ze

względu na zdrowie koni, ale z obawy przed ich kradzieżą. Zimą spędzały głównie w stajni, rzadko były wypuszczane na wybiegi.

W starych stajniach przeważały stanowiska związane bądź też adaptowane boksy; nowe stajnie budowane były od razu jako boksowe (tab. 1). W badanych gospodarstwach ponad 80% koni przebywało w budynkach murowanych. Dominował tradycyjny sposób ścielenia słomą (ponad 80% koni), w dwóch stajniach ścielono sianem. W dwóch innych stosowano system bezściółkowy, utrzymując konie na podłodze z drewnianych belek, co nie jest zgodne z zasadami dobrostanu, nawet jeśli odchody usuwano codziennie. W większości stajni obornik usuwany był okresowo (1-2 razy w tygodniu), podczas gdy codziennie dościelano jedynie słomę. W białogłazach utrzymywano konie na głębokiej ściółce, co jest dopuszczalne pod warunkiem, że stajnia jest odpowiednio wentylowana [1]. Spośród 25 badanych budynków stajennych jedynie osiem posiadało wentylację i kanalizację, jedenaście budynków było skanalizowanych, ale nie posiadało instalacji wentylacyjnej. Zaznaczyć przy tym należy, że nawet w skanalizowanych i wentylowanych budynkach może wystąpić niekorzystny mikroklimat,

Tabela 1 – Table 1
Warunki dobrostanu w stajni
Welfare in the stable

Opis stajni Description of stable	Liczba budynków Number of buildings	Konie – Horses	
		sztuk heads	%
Rodzaj – Type:			
boksowa – loose-boxes	8	50	39,68
stanowiskowa – stalls	9	35	27,78
biegalnia – without internal walls	3	11	8,73
kombinowana – boxes and stalls	3	24	19,05
angielska	2	6	4,76
loose-boxes opening into the air			
Material – Materials:			
cegła – brick	20	101	80,16
drewno – timber	3	19	15,08
kombinowana – brick and timber	2	6	4,76
Ściółka – Bedding:			
słoma – straw	20	104	82,54
trociny – sawdust	1	7	5,56
siano – hay	2	6	4,76
brak – nil	2	9	7,14
Usuwanie obornika:			
Removing the droppings:			
codziennie – daily	4	23	18,25
1 x tydzień – 1 x week	18	95	75,40
1 x miesiąc – 1 x month	2	5	3,97
1 x rok – 1 x year	1	3	2,38
Instalacje – Installation:			
wentylacja i kanalizacja ventilation and sewage	8	50	39,68
wentylacja – ventilation	4	11	8,73
kanalizacja – sewage	11	59	46,83
brak – nil	2	6	4,76

o ile wydajność tych instalacji będzie niewystarczająca [12]. Taka sytuacja miała miejsce w niektórych z badanych stajni (wyraźnie wyczuwalny zapach amoniaku).

Czynnikiem istotnie rzutującym na dobrostan jest żywienie, które musi być dostosowane do potrzeb konia wynikających z budowy przewodu pokarmowego i zachodzących w nim, fizjologicznie uwarunkowanych, procesów trawiennych. Potrzeby te wiążą się z koniecznością normowania pasz, w celu dostarczenia odpowiedniej ilości składników pokarmowych. W badanych gospodarstwach konie żywiono „na wyczucie”, nie przywiązując wagi do ustalania dawek pokarmowych. Przeważał system dwukrotnego zadawania pasz treściwych (tab. 2). W sezonie pastwiskowym przywiązywano znacznie mniejszą wagę do częstotliwości zadawania pasz treściwych, przy czym blisko 25% koni w ogóle ich nie otrzymywało. Były to głównie konie nie pracujące, utrzymywane na większych pastwiskach.

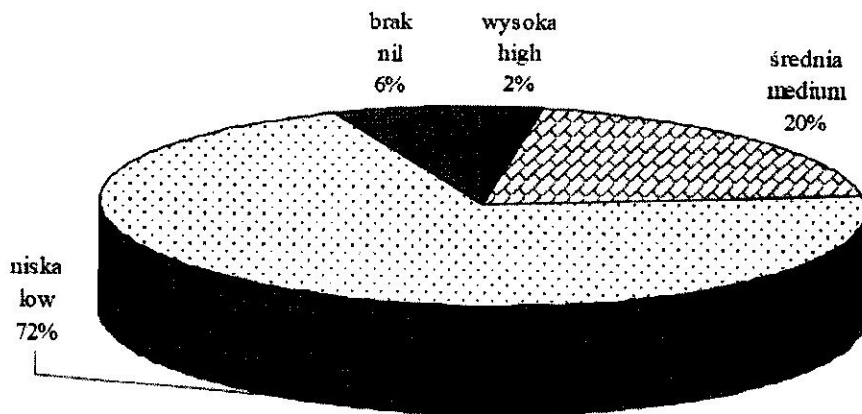
Tabela 2 – Table 2
Żywienie koni
Feeding of horse

Wyszczególnienie Specification	Liczba gospodarstw Number of farms	Konie – Horses	
		sztuk heads	%
Liczba odpasów/dzień – lato Number of forage/day – summer			
1	5	15	11,90
2	9	60	47,62
3	3	21	16,67
brak – nil	6	30	23,81
Liczba odpasów/dzień – zima Number of forage/day – winter			
1	1	3	2,38
2	15	91	72,22
3	6	29	23,02
brak – nil	1	3	2,38
Powierzchnia pastwisk (ha/szt.) Surface of pasture (ha/head)			
<0,5	4	27	29,41
0,6–1,0	5	24	19,05
>1,0	7	45	25,71
brak – nil	7	30	23,81

W sezonie zimowym prawie wszystkie konie (97%) otrzymywały paszę treściwą, co nie miało uzasadnienia, bowiem większość z nich nie pracowała lub była użytkowana w niewielkim zakresie, zatem w zupełności wystarczyłyby im pasze objętościowe. Zauważono, że właściciele nie brali pod uwagę możliwości obniżenia kosztów związanych z utrzymaniem koni poprzez bardziej racjonalne żywienie [2, 3]. Optymalnym systemem utrzymania koni jest całodobowy dostęp do pastwiska, ze względu na źródło pokarmu oraz możliwość swobodnego ruchu. Obszar pastwisk większy niż 0,5 ha na jednego konia posiadało 13 gospodarstw (łącznie 47% koni). Około 30% zwierząt miało do dyspozycji od 0,1 do 0,5 ha/szt., w tych gospodarstwach konie korzystały z dokożonej zielonki łąkowej. Siedem gospodarstw (blisko 25% koni) było w ogóle pozbawio-

nych pastwisk. Konie były wypasane na łąkach, na uwięzi, co jest niekorzystne ze względu na możliwość występowania urazów.

Analiza częstotliwości występowania schorzeń i urazów wykazała, że badane konie rzadko chorowały – pięć koni określono jako „nigdy nie chorujące”. Główną przyczyną niedomagań były drobne urazy, głównie kończyn, występujące rzadziej niż raz w roku (rys. 1). Schorzenia dróg oddechowych wystąpiły u 20% koni, w następnej kolejności były choroby układu pokarmowego (głównie kolki) oraz kostnego (odpowiednio 15% i 11%). Zważywszy, że były to przypadki „z całego życia” poszczególnych koni, wyniki można uznać za dobre, chociaż należy traktować je ze szczególną ostrożnością (dla wielu właścicieli „choroba” oznacza interwencję lekarza weterynarii). Odnotowano jeden przypadek przewlekłego schorzenia nerek. Na niewielką częstotliwość występowania chorób wpływał fakt, że były to przede wszystkim konie „rodzime”, wyhodowane na tym terenie i doskonale przystosowane do panujących warunków.

Rys. 1. Częstotliwość występowania urazów i schorzeń
Fig. 1. Frequency of occurrence of injury and disease

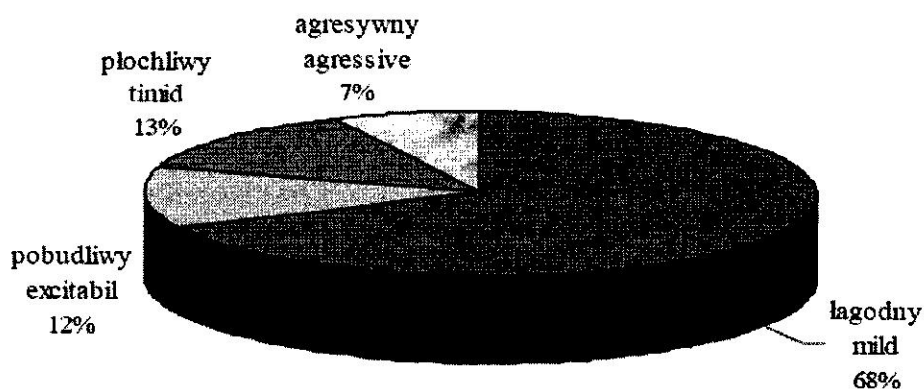
Istotnym czynnikiem warunkującym utrzymanie dobrostanu koni są zabiegi profilaktyczne, takie jak: korekcja kopyt, odrobaczanie i szczepienia ochronne. Analiza stanu kopyt koni w badanych gospodarstwach nie wykazała istotnych uchybień pielęgnacyjnych (tab. 3). Konie pracujące były regularnie podkuwane, koniom hodowlanym korygowano kopyta w miarę potrzeby. Nieco ponad 20% koni w ogóle nie było poddawanych korekcji kopyt, należy jednak nadmienić, że w terenie górskim podłoże jest wystarczająco twarde, żeby konie ścierały nadmiar rogu w sposób naturalny. Nie odnotowano również problemów z chorobami pasożytniczymi, konie były odrobaczane stosownie do potrzeb – rekreacyjne i sportowe 3-4 razy w roku, hodowlane z reguły dwukrotnie lub tylko na wiosnę. Jedynie 8% koni nie było odrobaczanych w ogóle. Nieco gorzej przedstawiała się kwestia szczepień. Przeciw grypie szczepionych było nieco ponad 50% koni, przeciw tężcowi – 40%. Ponad 40% koni nigdy nie poddawano szczepieniom, należy jednak nadmienić, że były to głównie konie z mniejszych stajni.

które nie zmieniały miejsca pobytu; nie odnotowano tam również zachorowań na te choroby [9, 11].

Tabela 3 – Table 3
Zabiegi profilaktyczne
Prophylactic procedure

Zabiegi Procedures	Liczba gospodarstw Number of farms	Konie – Horses	
		sztuk heads	%
Korekcja kopyt – Care of the hooves			
1-2 x w roku – 1-2 x in the year	4	22	17,46
3-4 x w roku – 3-4 x in the year	8	51	40,48
5-6 x w roku – 5-6 x in the year	4	26	20,63
brak – nothing	7	27	21,43
Odrobaczenie – Dehelmination			
1 x w roku – 1 x in the year	4	26	20,63
2 x w roku – 2 x in the year	12	66	52,38
3-4 x w roku – 3-4 x in the year	4	24	19,02
brak – nothing	3	10	7,93
Szczepienia – Vaccination			
grypa + tężec – influenza + tetanus	8	42	33,33
grypa – influenza	4	23	18,25
tężec – tetanus	1	6	4,76
brak – nothing	10	55	43,65

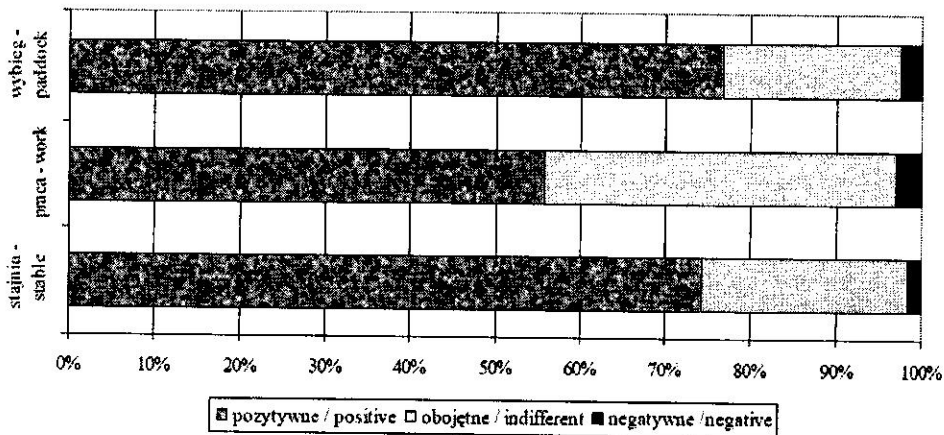
Jako miernik dobrostanu koni przyjęto, oprócz stanu fizycznego, ich stan emocjonalny, określony na podstawie charakteru i reakcji behawioralnych w stajni, na pastwisku oraz podczas pracy. Charakter kształtuje się na przestrzeni czasu i zależy od sposobu traktowania oraz metod postępowania z koniem [1, 15]. Stwierdzono, że w badanych gospodarstwach przeważały konie o charakterze łagodnym i bez narowów (68%) – rysunek 2. Około 25% badanych koni wykazywało się pewną nerwowością (płochli-

Rys. 2. Zróżnicowanie charakteru koni
Fig. 2. Different types of horses' character

wość, pobudliwość), nie rzutowała ona jednak na ich wydajność w pracy. Były to głównie konie ras szlachejnych, wykorzystywane w sporcie i rekreacji. W kilku przypadkach zaobserwowano zachowania agresywne.

Zachowanie koni oceniano w trzech sytuacjach: w stajni, na pastwisku i podczas pracy (rys. 3). Ocenę właściciela weryfikowano na podstawie obserwacji własnych (głównie w stajni). Agresywne (niebezpieczne) reakcje we wszystkich sytuacjach wykazywały dwa konie, natomiast jeden przejawiał negatywne odruchy wyłącznie na pastwisku. Pozostałe zachowywały się pozytywnie (chęjne do pracy, zainteresowane otoczeniem) lub obojętnie (słaba reakcja na bodźce środowiskowe).

Ryc. 3. Zachowanie koni
Fig. 3. Behaviour of horses

W analizowanych gospodarstwach zaspokajano większość wymogów warunkujących utrzymanie dobrostanu koni [1, 2]. Na ogół były one utrzymywane w systemie możliwie zbliżonym do naturalnego. Najwięcej zastrzeżeń budziły budynki stajenne, w znacznej mierze nie spełniające norm unijnych; często niskie, zbyt ciemne, z mało wydajną wentylacją, ze stanowiskami związanymi [6]. Zastrzeżenia te jednak dotyczą budynków starych, w większości przedwojennych, w których utrzymywane były głównie konie zimnokrwiste i pogrubione. Nowo wybudowane stajnie, zwłaszcza przeznaczone dla koni rekreacyjnych i sportowych, z reguły odpowiadały normom należytego utrzymania koni. Jednak permanentne trzymanie w nich koni w okresie zimowym nie spełniało warunków wysokiego poziomu dobrostanu.

Nie wykazano istotnych uchybień związanych z żywieniem koni. We wszystkich badanych gospodarstwach stan odżywienia koni był co najmniej dobry, w niektórych nawet przechodził w stan zapasienia. Problem ten dotyczył przede wszystkim koni zimnokrwistych, które z natury nie są skłonne do nadmiernego ruchu. W większości gos-

podarstw konie wykorzystywane były do pracy w minimalnym stopniu (badania własne – w opracowaniu), co przy obfitym żywieniu skutkowało odkładaniem tłuszczu.

Pomimo ekstensywnej gospodarki, zdecydowana większość koni znajdowała się w dobrym zdrowiu i kondycji. Przy zwiększeniu stopnia ich wykorzystania do różnego rodzaju prac, zwłaszcza w agroturystyce i rolnictwie ekologicznym, konie mogą stać się źródłem utrzymania gospodarstw [4, 10, 13].

Poziom dobrostanu koni w badanych gospodarstwach można podnieść poprzez poprawę warunków ich utrzymania, pielęgnację, przestrzeganie kalendarza szczepień oraz dostosowanie obciążenia pracą do wieku i możliwości koni, gdyż bezczynność – zwłaszcza w okresie zimowym, gdy nie mogą korzystać z pastwisk – wpływa ujemnie na ich samopoczucie i kondycję [1].

Podsumowując uzyskane wyniki można stwierdzić, że:

- w gospodarstwach górskich należy dążyć do zwiększenia zakresu użytkowania koni, w celu ekonomicznego uzasadnienia ich utrzymywania;
- zapewnienie wysokiego poziomu dobrostanu poprzez poprawę warunków utrzymania koni podniesie atrakcyjność małych gospodarstw rolnych, jako miejsc aktywnego wypoczynku dla turystów, a tym samym zwiększy opłacalność chowu koni w tych gospodarstwach;
- wskazane byłoby zorganizowanie szkoleń dla właścicieli niewielkich gospodarstw utrzymujących konie, w zakresie możliwości wykorzystania koni dla celów rekreacyjnych i turystyki górskiej.

PIŚMIENNICTWO

1. BIRD J., 2002 – Hodowla konia w zgodzie z naturą. Wyd. Solis, Warszawa.
2. CHRZANOWSKI S., 2005 – Konie zimnokrwiste w Polsce. *Hodowca i Jeździec* 2, 20-21.
3. FEDORSKI J., 2004 – Pastwisko – podstawy chowu i utrzymania koni. *Koński Targ* 12, 18-20.
4. GERINGER H., WALKOWICZ E., BEK-KACZKOWSKA I., DOBROWOLSKI M., 1997 – Użytkowanie koni w gospodarstwach agroturystycznych. Katedra Hodowli Koni we Wrocławiu.
5. JEZIERSKI T., GÓRECKA A., 2007 – Dobrostan koni sportowych i rekreacyjnych. *Hodowca i Jeździec* 3, 14.
6. JODKOWSKA E., 2007 – Wskazania przed rozpoczęciem budowy ośrodka hippicznego. *Hodowca i Jeździec* 1 (12), 30-34.
7. KOŁACZ R., BODAK E., 1999 – Dobrostan zwierząt i kryteria jego oceny. *Medycyna Weterynaryjna* 55, 3, 147-154.
8. NOWICKA-POSŁUSZNA A., 2004 – Dobrostan koni. *Hodowca i Jeździec* 1 (2), 18.
9. PETELICKI J., 2004 – Czy warto szczepić konie. *Świat Koni* 10, 8-10.
10. PIKUŁA R., 2004 – Kierunki i tendencje w hodowli koni w Polsce oraz możliwości praktycznego wykorzystania badań naukowych w pracy hodowlanej. *Przegląd Hodowlany* 12, 12-17.
11. PRZEWOŹNY M., 2004 – Profilaktyczne szczepienia u koni. *Świat Koni* 5, 8-9.
12. ROMAŃCZYK K., 2006 – Stajenny mikroklimat. *Rynek Rolniczy* 11, 44-46.
13. SASIMOWSKI E., 1999 – Nowoczesne konie robocze – niezastąpione ogniwo ekologiczne rolnictwa i ochrony środowiska. *Przegląd Hodowlany* 11, 25-30.

14. WALKOWICZ E., BANDOSZ T., 2004 – Reakreacja konna w gospodarstwach agroturystycznych Kotliny Kłodzkiej. *Zeszyty Naukowe Przeglądu Hodowlanego* 72, z. 5, 169-173.
15. WASILEWSKI Z., 2004 – Pastwiska dla koni. *Koń Polski* 3, 62-64.

Ewa Walkowicz, Ewa Jodkowska, Marta Rajca

Horse welfare on agricultural mountainous farms

S u m m a r y

The aim of the study was to characterize maintenance conditions of horses on small mountainous farms. The material consists of 126 horses on 23 farms. On the basis of farm inspection and interviews with owners, the maintenance conditions were described on the farms. The health state of horses, their character and behaviour were taken into consideration to estimate the welfare. Low level of horse welfare regarding trimming hooves, the frequency of feeding and stable maintenance circumstances was found on many farms. Increase of welfare level will make small farms more attractive as places of active leisure for tourists. At the same time it will rise the profitability of keeping horses on these farms.

